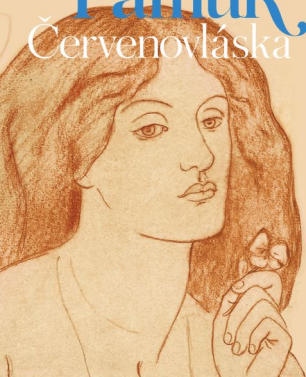

NOSITEL NOBELOVEJ CENY ZA LITERATÚRU

Orhan Pamuk

Červenovláska

Červenovláska

ORHAN PAMUK
Červenovláska

Z autorizovaného anglického prekladu preložil
OTTO HAVRILA

sloart

Copyright © Orhan Pamuk 2016
All rights reserved.
Slovak edition © Vydavateľstvo SLOVART, spol. s r. o.,
Bratislava 2018
Translation © Otto Havrila 2018

ISBN 978-80-556-3381-7

Táto kniha vyšla vďaka láskavej podpore programu
Ministerstva kultúry a turizmu Tureckej republiky na šírenie
prekladov tureckej literatúry TEDA.
This book has been published with the kind support of TEDA Project,
the translation and publication grant programme of The Ministry
of Culture and Tourism of The Republic of Turkey.

Všetky práva vyhradené. Nijaká časť tejto knihy sa
nesmie reprodukovať ani šíriť v nijakej forme, žiadnymi
prostriedkami, ani elektronickými, ani mechanickými, ani
vo forme fotokópií, nahrávok, prostredníctvom súčasného
a ani budúceho informačného systému a podobne, bez
predchádzajúceho písomného súhlasu vydavateľa.

Venujem Asli

Oidipus otcovrah, Oidipus manžel svojej matky, Oidipus lúštitel' Sfinginej hádanky!
Čo vypovedá tajuplná trojica týchto osudových skutkov? Jestvuje prastará ľudová viera, najmä medzi Peržanmi, že múdry mág môže vzísť iba z krvismilného zväzku.

Nietzsche: *Zrod tragédie*

OIDIPUS: A ako vlastne dolapiť zločincov, ktorých stopy dávno zavial čas?

Sofokles: *Kráľ Oidipus*

Ani syna bez otca, ani otca bez syna nemá kto objasniť.

Firdausí: *Šáhnáme*

I. ČASŤ

1

Chcel som byť spisovateľom. No po udalostiach, ktoré sa chystám opísať, som študoval inžiniersku geológiu a stal som sa stavebným podnikateľom. Čitatelia by však nemali z môjho rozprávania usudzovať, že všetko sa skončilo a že som to hodil za hlavu. Čím dlhšie spomínam, tým hlbšie sa do svojho príbehu ponáram. A možno ma budete nasledovať aj vy, zlákaní záhadou zvanou otcovia a synovia.

V roku 1984 sme bývali v bytíku v štvrti Beşiktaş neďaleko osmanského Ihlamurského paláca z osemnásteho storočia. Otec mal malú lekárňu s názvom Hayat, Život. Raz za týždeň bola otvorená celú noc a otec šiel na nočnú. Vtedy som mu nosieval večeru. Páčilo sa mi tam, rád som vdychoval vôňu liekov, zatiaľ čo otec, vysoký, štíhly, pekný, večeral pri pokladnici. Odvtedy ubehlo takmer tridsať rokov, no ešte aj dnes, ako štyridsaťpäťročný, mám rád vôňu starých lekární so šíkmi drevených zásuviek a políc na stenách.

V lekární Život nebývalo rušno. Otec si v noci krátil čas malým prenosným televízorom, ktoré boli vtedy také obľúbené. Zavše sa tam zastavili jeho kamaráti ľavičiar, a keď som prišiel, počul som, ako sa potichu rozprávajú. Len čo ma zbadali, hneď obrátili reč na niečo iné a iba poznamenali, že som pekný a očarujúci ako otec, pýtali sa, do ktorého ročníka chodím, či sa mi v škole páči a čím chcem byť, keď vyrastiem.

Otcovi to očividne nebolo po vôli, preto keď tam prišli jeho politickí kamaráti, nikdy som sa dlho nezdržal. Pri prvej príležitosti som vzal prázdny obedár a pobral sa domov pod korunami platanov a bledými pouličnými lampami. Mame som nikdy nepovedal, že som v lekární videl otcových pria-

teľov ľavičiarov. Hnevala by sa na nich a bála by sa, že otec sa do niečoho zapletie a zase zmizne.

Ale rodičia sa kvôli politike nehádali. Naopak, niekedy sa aj celé mesiace nerozprávali. Možno sa nemilovali. Tušil som, že otca priťahujú iné ženy a on priťahuje ich. Matka občas tak jasne naznačila, že má milenku, že som to chápal aj ja. Rodičovské zvady ma natoľko vyvádzali z miery, až som si povedal, že na ne nebudem spomínať ani myslieť.

Keď som otcovi naposledy priniesol večeru do lekárne, bol obyčajný jesenný večer. Začal som chodiť na strednú školu. Pozeral televízne správy. Zatiaľ čo jedol pri pokladnici, obslúžil som jedného zákazníka, ktorý potreboval aspirín, a potom druhého, ktorý si kúpil vitamín C a antibiotiká. Vložil som peniaze do starosvetskej príručnej pokladne, ktorá pri zatvorení pekne cinkla. Keď sa otec najedol, cestou von som sa za ním ešte raz obzrel. Stál vo dverách a usmiaty mi mával.

Ráno domov neprišiel. Keď som sa poobede vrátil zo školy, mama mi s očami napuchnutými od plaču povedala, že prišli poňho do lekárne a odviedli ho na Úrad pre politické záležitosti. Mučili ho, bili po chodidlách a dávali mu elektrošoky. Nebolo to prvý raz.

Prvýkrát poňho prišli vojaci v noci po vojenskom prevrate. Mama bola hotová. Povedala mi, že môj otec je hrdina a mal by som byť naňho hrdý; kým ho neprepustia, bude chodiť na nočné s jeho pomocníkom Macitom. Občas som si sám navliekol Macitov biely plášť, hoci vtedy som sa chcel stať vedcom, tak ako otec, nie nejakým pomocníkom v lekárni.

Keď však o sedem či osem rokov otec zmizol znovu, to už bolo iné. Vrátil sa po takmer dvoch rokoch, no zdalo sa, že mame nezáleží na tom, že ho odviedli, vypočúvali a mučili. Hnevala sa naňho. „A čo čakal?“ povedala.

A tak sa aj po poslednom otcovom zmiznutí zdalo, že mama rezignovala, Macita nespomenula ani slovom, nepovedala, čo bude s lekárňou. Preto som si myslel, že otec nezmizol vždy z rovnakého dôvodu. Lenže čo vlastne znamená myslieť?

Vtedy som už vedel, že myšlienky niekedy prichádzajú v podobe slov, inokedy v podobe obrazov. Niektoré myšlienky – napríklad spomienku, ako som bežal v ležaku a aké to bolo – by som sa ani nepokúsil vyjadriť slovami... A pred-

sa boli tieto obrazy v mojej mysli jasné a zreteľné. Iné veci by som síce vedel opísať slovami, ale nevedel som si ich predstaviť: čierne svetlo, maminu smrť, nekonečno.

Možno som bol stále dieťa, a tak sa mi darilo nechcené myšlienky odohnať. No niekedy to bolo naopak a niektoré slovo alebo obraz nie a nie dostať z hlavy.

Otec nedal o sebe dlho vedieť. Občas som si vôbec nevedel spomenúť, ako vyzerá. Akoby zhasli všetky svetlá a všetko vôkol mňa zmizlo. Raz večer som kráčal sám smerom k Ihlamurskému palácu. Na dverách lekárne Život visela ťažká čierna zámka, akoby bola navždy zatvorená. Z palácových záhrad vanula hmla.

Neskôr mama občas prehodila, že na živobytie nám nestačia ani otcove peniaze, ani lekárneň. Ja som míňal iba na lístky do kina, na kebabové sendviče a komiksy. Do strednej školy v štvrti Kabataş a späť som chodieval peši. Mal som kamarátov, ktorí prečítané komiksy predávali alebo požičiavali za peniaze. Ale ja som nechcel tráviť víkendy ako oni, trpezlivo čakať na zákazníkov v bočných uličkách a pri zadných vchodoch kín v Beşiktaşı.

V lete roku 1985 som vypomáhal v kníhkupectve Deniz na hlavnej nákupnej ulici v Beşiktaşı. Mojou úlohou bolo vyhľadávať potenciálnych zlodejov, väčšinou študentov. Občas som sa odviezol s pánom Denizom do štvrti Çağaloğlu doplniť tovar. Šéf ma mal čoraz radšej; všimol si, že si pamätám mená všetkých autorov a názvy vydavateľstiev, a dovolil mi, aby som si knihy požičiaval domov. V to leto som čítal veľa: knihy pre deti, Verneovu *Cestu do stredu Zeme*, poviedky Edgara Allana Poea, básne, historické romány o dobrodružstvách osmanských bojovníkov a knihu o snoch. Jedna pasáž v nej mi navždy zmenila život.

Keď sa v obchode zastavili spisovatelia, priatelia pána Deniza, šéf ma predstavoval ako budúceho románopisca. Vtedy som sa začal týmto snom potajme zaoberať a v nestráženej chvíli som sa mu hlúpo zdôveril. Pod jeho vplyvom som to onedlho začal brať vážne.

2

Jedného dňa po škole ma akýsi inštinkt zaviedol ku skrini a k zásuvkám v rodičovskej spálni a zistil som, že všetky otcove košele a ďalšie jeho veci sú preč. V izbe po ňom ostala len vôňa tabaku a kolínskej. S mamou sme o ňom nikdy nehovorili a jeho obraz mi už bledol v pamäti.

S mamou sme sa rýchlo spriatelili, to jej však nijako nebránilo v tom, aby moje rozhodnutie stať sa spisovateľom brala ako žart. Predovšetkým som sa musel dostať na dobrú univerzitu. Aby som sa pripravil na prijímacie pohovory, musel som si zarobiť na prípravku, ale mame sa môj plat v kníhkupectve máliť. V lete, keď som skončil druhý ročník strednej školy, sme sa presťahovali z Istanbulu do Gebze. Mali sme bývať u tety z matkinej strany a jej manžela ako hostia v prístavbe, ktorú postavili v záhrade. Ujo mi vraj dá prácu a myslel som, že ak prvú polovicu leta strávim tam, koncom júla by som sa mohol vrátiť do Denizovho kníhkupectva v Beşiktaşi a zároveň chodiť do prípravky. Pán Deniz vedel, aký som smutný z toho, že už nebudeme bývať v Beşiktaşi; povedal, že večer si môžem čítať v jeho kníhkupectve, koľko len chcem.

Ujo mi ponúkol, aby som strážil jeho čerešňový a broskyňový sad na predmestí Gebze. Keď som uvidel svoje stanovište, besiedku s rozheganým stolom, myslel som, že budem mať kopolu času na čítanie. No mýlil som sa. Akurát dozrievali čerešne, nad stromami sa vznášali krdle bezočivých vrán a na ovocie mali záľusk hordy chalanov a stavebných robotníkov z neďalekého staveniska.

Vo vedľajšej záhrade kopali studňu. Občas som tam zašiel a díval sa, ako sa studniar oháňa krompáčom a rýľom a dvaja učni vynášajú vykopanú zem.

Učni otáčali dvoma kľukami na drevenom rumpáli, ktorý pekne vŕzgal, keď vyťahovali vedrá plné zeminy a vysypali do dvojkoľosovej káry. Mladší, približne v mojom veku, šiel vždy vysypať káru a starší, vyšší učeň spúšťal studniarovi prázdne vedro a kričal: „Už ide!“

Studniar sa cez deň takmer neukázal. Prvýkrát som ho videl cez obedňajšiu prestávku, zapálil si cigaretu. Bol vysoký, štíhly a pekný ako môj otec. No na rozdiel od môjho pokojného a veselého otca bol prchký a učňom často nadával. Myslel som, že by im nebolo príjemné, keby som počul, ako na nich hromží, preto keď majster vyliezol na povrch, k studni som nechodil.

Jedného dňa v polovici júna sa stadiaľ ozývali radostné výkriky a výstrely, a tak som sa tam šiel pozrieť. Zo studne vyrazila voda, a keď sa to dozvedel majiteľ pozemku, prišiel tú skvelú správu osláviť radostnými výstrelmi do vzduchu. Zavalil príjemný pach pušného prachu. Ako bolo zvykom, majiteľ dal studniarovi a jeho učňom peniaze a dary. Studňa mu umožnila realizovať na pozemku rôzne stavebné projekty, pretože na predmestí v Gebze ešte nezaviedli vodovod.

V nasledujúcich dňoch som ani raz nepočul, že by majster na učňov kričal. Raz poobede došli na konskom povoze vrecia s pieskom a majster studniar sa pustil betónovať obvod studne, aby ho mohol neskôr zakryť kovovým poklopom. Teraz mali kopáči dobrú náladu, a tak som s nimi trávil viac času.

Jedného dňa som šiel k studni, myslel som si, že tam nikoho niet. Vtom sa spod čerešní a olivovníkov vynoril majster Mahmut s elektrickým motorom, ktorý namontoval k pumpe.

„Vidím, že ťa táto robota zaujíma, chlapče!“

Spomenul som si na tých ľudí vo Verneovom románe, čo vošli do Zeme na jednom konci a na druhom z nej vyšli.

„V Küçükçekmece idem kopať ďalšiu studňu. Tí dvaja chlapci odo mňa odchádzajú. Nepôjdeš so mnou namiesto nich?“

Keď videl, že váham, vysvetlil mi, že ak si učeň robí poriadne svoju prácu, zarobí štyrikrát toľko čo strážnik v sade. Za desať dní budeme hotoví, potom sa môžem vrátiť domov.

„To nikdy nedovolím!“ vyhlásila mama, keď som večer prišiel domov. „Nebudeš studniar. Pôjdeš na univerzitu!“

No vtedy už vo mne myšlienka rýchleho zárobku zapustila pevné korene. Opakoval som mame, že za dva týždne si zarobím viac než v ujomom sade za dva mesiace a ostane mi kopa času, aby som sa pripravoval na prijímačky, chodil do prípravky a čítal, čo chcem. Dokonca som jej, chuderke, pohrozil:

„Ak ma tam nepustíš, utečiem!“

„Ak chce chlapec pracovať a zarobiť si peniaze, neber mu vietor z plachiet,“ povedal ujo. „Počkej chvíľu, povypytyjem sa a zistím, čo je ten studniar zač.“

Ujo bol právnik, pracoval na radnici a vo svojej kancelárii dohodol stretnutie mojej matky so studniarom. V mojej neprítomnosti sa všetci traja dohodli, že studniar bude mať aj druhého učňa a do studne sa bude spúšťať iba on, nie ja. Ujo ma informoval, akú dennú mzdu budem dostávať. Do otcovho starého kufra som si zbalil zopár košiel a tenisky, ktoré som nosil na telesnú.

V deň môjho odchodu pršalo a zdalo sa, že chvíľa, keď po mňa príde malá otvorená dodávka a odvezie ma na určené miesto, ani nikdy nenadíde. Mama niekoľkokrát plakala, zatiaľ čo ja som čakal v našom jednoizbovom hosťovskom domčeku s deravou strechou. Nerozmyslím si to? Budem jej strašne chýbať. Iste, teraz sme chudobní, ale k tomuto nemuselo dôjsť.

Nahodil som rovnaký spurný výraz, aký som videl na otcovej tvári, keď šiel na súd, a s kufrom v ruke som vyšiel z domu, no predtým som nezabudol mamu podpichnúť: „Neboj sa, dolu do studne nepôjdem.“

Dodávka čakala na prázdnom parkovisku za starou vysokou mešitou. Majster Mahmut sa s cigaretou v ruke a s úsmevom na perách na mňa pozorne díval a ako učiteľ pohľadom známkoval moje oblečenie, chôdzu a kufor.

„Nasadaj, ideme!“ zavelil. Sadol som si medzi neho a šoféra, ktorého poslal Hayri Bey, obchodník, čo si objednal studňu. Hodinu sme sa mlčky viezli.

Keď sme prechádzali po bosporskom moste, pozrel som sa naľavo na Istanbul, smerom ku kabataşskej strednej škole, či nespoznám nejaké budovy v Beşiktaşi.

„Neboj sa, nebude to trvať dlho,“ povedal majster Mahmut. „Vrátiš sa akurát včas, aby si mohol nastúpiť do prípravky.“

Bol som rád, že mama s ujom mu povedali o mojich obavách; mal som pocit, že mu môžem dôverovať. Len čo sme prešli cez most, uviazli sme v jednej z početných istanbulských zápch, takže kým sme došli na predmestie, slnko už zapadalo a oslepovalo nás ostrými lúčmi.

Hovorím, že sme vychádzali z mesta, no nechcem, aby to mojich čitateľov miatlo. V tých časoch Istanbul nemal pätnásť miliónov obyvateľov ako dnes, ale iba päť. Len čo ste sa dostali za múry starého mesta, domov ubudlo, boli menšie a biednejšie a pribudlo tovární, čerpacích staníc a čudessných hotelov.

Chvíľu sme sa viezli popri železničných koľajach, potom, po zotmení, sme zabočili. Prešli sme okolo büyükçekmeckého jazera. Videl som zopár cyprusov, cintoríny, betónové múry, prázdne koľaje... No väčšinou som nevidel vôbec nič, a hoci som sa snažil, nepodarilo sa mi zistiť, kde sme. Videli sme červenkastú žiaru v oknách bytov, kde večerali rodiny, a neónmi vysvietené továrne. Viezli sme sa hore akýmsi kopcom. V dialke sa zablyslo a celá obloha sa rozsvietila, len ten ľudoprázdnny kraj, ktorým sme prechádzali, akoby nedokázalo osvetliť nič na svete. Akési záhadné svetlo občas odkrylo nekonečnú pustatinu, holú a neobývanú, no vzápätí sa všetko znovu ponorilo do tmy.

Napokon sme zastavili kdesi v tej prázdnote. Nevidel som žiadne svetlo, lampu, ani dom, preto som si myslel, že tá stará dodávka sa pokazila.

„Pomôž mi, musíme to vyložiť,“ povedal majster Mahmut.

Boli tam dosky, jednotlivé časti rumpálu, hrnce, panvice, náradie napchaté do hrubých igelitových vriec a dva matrace zviazané povrazom. „Veľa šťastia a Boh s vami!“ zaželal nám šofér a odišiel. Keď som si uvedomil, aká širošia tma nás obklopuje, znervóznel som. V dialke sa znovu zablyslo, no obloha za nami bola jasná a posiatá žiarivými hviezdami. Ešte ďalej sa od mrakov ako žltá hmla odrážali svetlá Istanbulu.

Zem bola po daždi vlhká, miestami mokrá. Hľadali sme suché rovné miesto a priniesli sme tam veci.

Majster Mahmut začal stavať stan s drevenými tyčami. Ale nešlo mu to. V tme nevedel nájsť šnúry, ktoré bolo treba natiahnuť, a kolíky, ktoré bolo treba zatĺcť do zeme, a mne sa do

duše vkradol temný strach. „Ťahaj sem, nie tam!“ zavolať majster Mahmut voslep.

Kdesi zahúkala sova. Uvažoval som, načo staviame stan, keď prestalo pršať, ale vážil som si majstrovo odhodlanie. Tá ťažká zatuchnutá látka sa pomaly rozprestierala nad nami ako noc.

Kým sa nám podarilo postaviť stan a rozviazať matrace, bolo už dávno po polnoci. Letné dažďové mraky ustúpili žiarivej hviezdnej noci. Cvrlikanie cvrčka kdesi blízko ma upokojilo. Lahol som si na matrac a hneď som zaspal.

3

Keď som sa zobudil, bol som v stane sám. Bzučala včela. Vstal som a vyšiel von. Slnko už bolo tak vysoko, že ma v jeho svetle boleli oči.

Stál som na rozľahlej plošine. Naľavo smerom na juhovýchod sa zvažovala smerom k Istanbulu. V diaľke sa rozprestierali obilné lány, svetlozelené a bledožlté, ale aj holá zem, skalnatá a suchá. Neďaleko som zbadal akési mesto s domami a mešitami, no vo výhlade mi bránil kopec, nevidel som, aké je veľké.

Kde bol majster Mahmut? Vietor privial zvuk poľnice, uvedomil som si, že tá sivá budova za mestom bude zrejme vojenská posádka. V diaľke sa črtal šík červenkastých hôr. Na chvíľu celý svet stíchol ako spomienka. Bol som rád, že som tam, ďaleko od Istanbulu, od všetkých, a že si budem sám zarábať na živobytie.

Na široširiej rovine medzi mestom a vojenskou posádkou zahvízdal vlak. Zdalo sa, že mieri do Európy. Plazil sa smerom k nám, potom zabočil a zastavil v stanici.

Zbadal som majstra Mahmuta, vracal sa z mesta. Spočiatku kráčal po ceste, no zakrátko šiel skratkami cez pšeničné polia a pustú zem.

„Priniesol som vodu,“ povedal. „Pod', navaríš mi čaj.“

Kým som varil na prenosnom plynovom variči čaj, na doďávke prišiel majiteľ pozemku Hayri Bey, na tej istej, ktorou sme sa v noci priviezli. Zozadu vyskočil mládenec len o čosi starší odo mňa. Z ich rozhovoru som vyrozumel, že druhý učeň, ten z Gebze, sa z toho na poslednú chvíľu vyzul, a tak namiesto neho prišiel Beyov robotník Ali. V prípade potreby zide aj do studne.